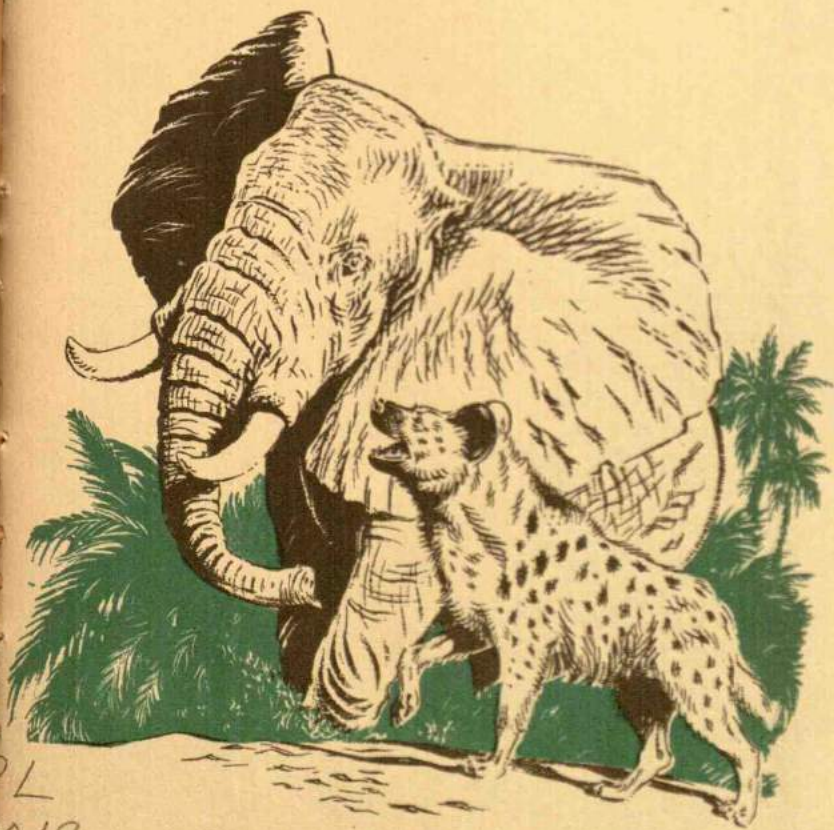

MILELO YA LIFOLOFOLO

L
018
50 Kwalombota Mulonda

1/4
1031

LONDON PRESS LTD
are London EC4
ation with
ATIONS BUREAU
d Blantyre

LA
Read at Ising

MILELO YA LIFOLOFOLO

KWALOMBOTA MULONDA

UNIVERSITY OF LONDON PRESS LTD

In association with

THE NORTHERN RHODESIA AND NYASALAND
PUBLICATIONS BUREAU

Copyright © 1957 by
KWALOMBOTA MULONDA

POSTAL UNIVERSITY LIBRARY

Printed & Bound in England for the UNIVERSITY OF LONDON PRESS LTD.,
by HAZELL WATSON & VINEY LTD., Aylesbury and London

KU MUBALI

PAPALI ye, ni ha i ñozwi ka bukuswani ku fita mo ne ni i hupulela, i bonisa hanyinyani ka mo lifolofolo ni linyunywani li bezi ni mikwa ye fapana, mibala ye fapana ni litupu ze fapana. Zeo ha li taluswi ka ku tala, kono ki ka ku tusa mubali ku nahana ili yena, ni kuli a taleleze mo ku siezi. Kono ni lukela ku tusa mubali, ka ku mu taluseza hanyinyani ka za yona papali ye ya Milelo Ya Lifolofolo.

Kwa makalelo koo, kwa simuloho, lifolofolo kaufela ne li pila mwa munzi o mutuna u limuñwi. Ne li swana ka mibala, ne li ca lico ze swana, mi ne li na ni Mulena yo muhulu a limuñwi. Mulena yoo n'e li Tou, ne ku na ni batusi ba hae (manduna ni malenana). Ka mukwa o cwalo litapi, likwena ni ze ñwi ze pila mwa mezi nako ye, ne li li mwa puso ya Mulena Kubu. Linyunywani ze fufa mwa mbyumbyulu ka nako ye, ne li li mwa puso ya Mulena Lingomba. Likokwani mwa tas'a Mulena Kabanze. Malena ba kaufela, ne ba li mwa tas'a Mulena yo muhulu Tou, mi Ngambela wa hae n'e li mutompehi Tau.

Papali i kala ka mukopano mwa muleneñi, ha ku se ku fitile lilimo ze ñata ku nze ku pilwa hande. Mutu

yena n'a ipilela mwa munzi wa hae a n'osi, a na ni balikani bo Nja, Kuhu, Kaze ni ze nwi ze n'e balehile mwa muleneñi wa Mulena Tou, mi za t'o ipea ku Mulena Mutu. Cwale mu ka utwa lifolofolo kaufela ha li bata ku itukulula mwa puso ya Mutu.

UNIVERSITY LIBRARY

MILELO YA LIFOLOFOLO

KALULO YA I

(Kopano Ya Lifolofolo)

SIBUHULI (*Sitongwani*): Mu teleze kaufel'a mina, mu mamele hande manzwi a Mulena. Ku izwe ki toho ya lifolofolo ni batusi ba hae, ka ku kopana hamoho kwa twi: "Ze bupilwe kaufela ze sina kopano ni Mutu, li kopane kaufela fa Kuta, ku bulela ni ku talima taba ye tuna-tuna," ye ni sa koni ku mi bulelela yona. Mu ni swalele ka ku mi sinyeza nako ni makande a mina.

(Ku sin'o sa, lifolofolo za kopana fa Kuta)

MULENA YO MUHULU TOU: Mu ni mamele kaufela, taba ki ye: n'a sepa mu lemuhile kuli kaufel'a luna lu swenyiwa ki Mutu. Ki Mulena ku luna kaufela. Ha lu tabiswi ki puso ya hae. Ki foo lu kopani mo kuli lu bate mikwa yeo lu ka itukulula ka yona, mi lu be malena sina ha lu li malena, lu tokwe sabo, mi lu pile ka kozo.

MULENA KUBU: Ni filwe ku etelela kalulo ye nwi ya munzi wa luna, kono ni lemuhile kuli kwa bana ba ka ha ku na mukunda ni o mukana, mi ha ku na bupilo kwa neku la Mutu ni luna. U lu fita ka butali, ku fapahana ni yena ki lifu fela.

MULENA LINGOMBA : Kwa bana ba ka ha ku na bupilo, bupilo bwa luna ki kalufu kaluyoye. Linyunywani kaufela li mwa ziezi kamita. Lipina ha li nze li utwahala hal'a bana ba ka, ha li talusi tabo, kakuli Mutu u pihelera ku lu feza, ku lu kutisa ku Nyambe.

MULENA KABANZE : Na ni utwa butuku bo butuna, ha ni utwa libizo la nto yeo ye bizwa Mutu. Ni palelwa ni ku bulela. Kuli ni ekeze ku ze bulezwi ni ka sinya fela munati wa taba.

NGAMBELA TAU : Lu se lu utwile ze ñata, kwa malena ni kwa baelezi kaufela ba sicaba sa luna. Mi he, sina taba ye ha i isa kwa bupilo bwa yo muñwi ni yo muñwi wa luna, ee ki tukelo kuli lu fe sibaka ku mañi ni mañi ya lata ku bulela se siñwi, kuli lu utwe mihupulo kaufela.

NGWE : Ku muñ'a situlo ni ku mina malen'a ka kaufela, ba ba li teñi fa: bañali, Sitongwani h'a huweleza, n'e bile ndwa mwa pilu ya ka, ili ndwa ya ku batisisa kuli ni fumane taba ye kalo ye ne lu na ni ku kopanela kaufela. Cwanofu he ha ndi utwa taba, nd'a taba mwa pilu, mi ndi tahisa buitumelo bo butuna ku muñ'a luna ya tahisize taba ye bonisa kuli u lu lakaleza bupilo bo bunde luna kaufela.

POFU : Ku muñ'a situlo; ki tabo ku na, bo mwendi ni ku ba bañwi, sina ha ni bala mwa lipata za ba bañata, ku yema ni ku talusa hal'a mina, ka za Mutu, yo

ili sila sa luna kaufela, ku tea sikwela sa ku itukulula, luna lifolofolo, mwa puso ya hae, isiñi ku mbwambwata fela ka mo a lu nyandiseza.

NOHA: Ki na nduna ku ze hohoba, ha ni tokwi ku yambutuka ze ñata. Kono linzwi la ka ki le: lu talime taba ka sinna. Lu ka eza sifi ku feza butanga ni bukoba bwa luna ku Mulena Mutu.

LICIKWI: Mu si ke mwa ni seha malen'a ka. Na ni bona kuli Mutu ha si nto ya ku bapala ni yona. Ku ze bulezwi, ee, ki niti, kono na ni bona kuli Mutu ha lu mu koni. Ni ha lu nyanda lu sukuluka, lu itulele fela kakuli ha lu na mata. Lu ta eza sifi?

NALUNGWANA: Ee, ku ipea ku Mutu ki mukwa o muñwi wa ku eza bulikani ni yena, mi n'a kolwa ki sona fela se lu swanezi ku eza.

NALI: Batili, yeo ha si taba. Bati na bupilo bwa ebelezwi munyan'a ka Komu ku Mutu, ha ni bu boni! Ibo mu lemuhile mwa sebeleza? Ha li pazuzi cwana, Komu u yemi ndangamwa ya ku hoha makoloi, ku lima ni ku pahamwa. Hape bana ba hae ha ba s'a fepwa hande kakuli wa hamwa; hape ba ipulaelwa fela mutu h'a tokwa busunso. Yeo ha si yona kozo ye lu tokwa. Lu tokwa kozo, kozo luli.

KWALATA: Po, po, po, ki na ya kandeleda. Nako ye ni se ni li mwa sihali, fokuñwi ni lumelelana ni Licikwi, fokuñwi ni lumelelana ni ba bañata. Kono ni na ni puzo i liñwi fela. Ki kuli ha lu ka ipea ku

Mutu, lwa mu kuteka ni ku mu sebezela, h'a na ku lu fa kozo nji? Bati ni lemuhile kuli Komu, Nja ni Kuhu ba ne ba mu saba ku fita mañi ni mañi mo ku luna, ba se ba pila hande kwa ku yena; wa ba babalela ni ku ba uta. Cwale luna u ta lu swenya cwañi, ha lu mu sebezela lu nze lu li ba bañata cwana?

MULENA LINGOMBA: Shangwe ni bulela ku Licikwi. Kiñi ha u bua inge mutu ya sina toho. Ni se ni ku bulelezi hañata kuli u lipyeha hal'a mapyeha. A ku bone u se u filikanya mihupulo ya ba bañata. Ha u tokwa ngana, kutumana, u lisele ku yambukiseza ba bañwi bupyeha bwa hao.

NGAMBELA TAU: Taba ye i se i tahisa likañi, mi ku se ku bonahala kuli nyangela i se i aluhani fa hali. Kono haili ku na, ku ipea ku mutu ki kwa hule-hule. "Ni na, ni na." (*Ku alaba Kuta*) Ha ni si ka feza. Bati lu kopani mo lu li sicaba, kana se si ka paleiswa litoho za luna kaufela ku fumana mukwa wa ku itukulula, ki sika mañi?

MULENA TAU: Ku ipea ku mutu ha si tukuluho. Luna kaufela lu kopani mo, hamoho ni Mutu, lu bana ba Mulena wa lihalimu. U tomile muatuli wa hae, kuli lu kone ku isa lipilaelo za luna ku yena, mi u ta lu talimela hande za manyando a luna.

KUTA: Ki niti, ki niti; wo ki wona mukwa, mukwa fela.

NGAMBELA TAU: Lu se lu utwile mikwa ye mibeli ya

ku lika ku fumana kozo. Wa pili ki wa ku ipea ku Mutu, wa bubeli ki ku isa lipilaelo za luna ku muatuli wa Mulena wa lihalimu. Se si tokwahala cwale ki ku fumana palo ya ba ba lata mukwa wa pili, ni ba ba lata wa bubeli. Ki foo he, mina bo Ngwe, bo Kwena, bo Muka ni Nungu, ha mu bale batu.

NGWE: Ba ba tabela ku ipea ku Mutu, ha ba yemise mazoho. (*Mazoho ki a sikakañi fela*) Ba ba lata ku isa lipilaelo za bona ku muatuli wa lihalimu?

(*Ba yemisa mazoho, ili ka buñata bo butuna. Ka mukwa o cwalo Kuta ya lumelana ku bata kozo ka mukwa wa bubeli; ili wa ku tisa lipilaelo za bona ku muatuli, ni ku kupa katulo ya hae*)

NGAMBELA TAU: Lu se lu felize zeo lu li kopanezi, kono ku sa na ni nto i liñwi, ye lu swanezi ku feleleza. Lipilaelo za luna lu ta li tahisa cwañi? Kana kaufel'a luna lu ka ya pil'a muatuli, ha lu tahisa taba ya luna? Inge foo ku tatanyana kakuli lu ba bañata.

MULENA TOU: Batili mukopano ki o mutuna. Taba ye lu ka eza ki ku keta ba bañwi ku luna, ba ba ta ya ku y'o yemela sicaba ku muatuli. Kwa lifolofolo, linyunywani, lihahabi ni likokwani, ku ta ketwa bayemeli.

KUTA: Ki niti, ki niti.

MULENA TOU: Kono nako i se i felile, lu ta kona
cwañi? N'a sepa i ta ba bunde kuli Kuta i kopane
hape kamuso kakusasana ku t'o keta batu.

NGAMBELA TAU: Sina muñ'a luna ha s'a bulezi, lu ka
t'o keta batu kamuso. Mulena yo muhulu ni luna
batusi ba hae, lu itumezi ka mukwa o mu konile ka
ona ku talima taba ye kacenu, mi lu sepa kuli ni
kamuso lu ta kopana ka mukwa o swana, ni ku feza
ka nako, mi lu ta kutela kwa misebezi ya luna.

MULENA TOU: Ni itumezi bana ba ka. Mu y'o
pumula hande, mu hupule ku itahanela kamuso.

(Mulena a nanuha, mi Kuta ya hasana)

KALULO YA 2

(Taba Ha I Tahiswa)

(Ka lizazi le li tomilwe, ba ba ketilwe ba kopana pil'a muatuli wa lihalimu, ku tahisa taba ya bona)

NGAMBELA TAU: Lwa cilanisa ku muñ'a luna, mi lu lumelisa ni muatuli yo mutuna wa hae. Lu tile isiñi ka mulelo wa ku pota fela sina kamita, ku lekula muñ'a luna; kono ili ka muhupulo wa ku tahisa manyando a luna ku muñ'a luna kuli lu fiwe tukuluho ye lu tokwa. Lu fitisa ni liñolo le li zwa ku mueteleli wa luna le.

(La amuhelwa, li iswa ku muatuli, mi la balwa)

"Ku muñ'a luna,

Ka muatuli yo mutuna wa hae.

Shangwe,

Ki maswabi ku na ni bana ba ka, ku ñola liñolo le, lu li mwa ziezi ye tuna. Bupilo bwa bana ba ka bu fumanehile bu li mwa ziezi kwa maneku kaufela. Ki foo lu itahisa ku muñ'a luna kuli a lu talimele hande, mi a lu lukulule mwa butanga bwa luna ku Mutu.

Ka likute,

Na mutang'a bona ya sepeha,

Mulena Tou."

MUATULI: Mu ikutwezi kaufel'a mina, liñolo ha li balwa. Ka ku sa isa litaba kwa hule, ni kupa kuli mu tahise taba ya mina.

NGAMBELA TAU: Shangwe, sina liñolo ha li bulela, taba ya luna ki ye: lu filwe ku pila mwa lifasi kuli lu kone ku ipotapotela mwa teñi, lu eze ze lu lata kaufela. Bupilo bwa lifasi bu munati, kono nako ye munati wo, u fetuhile bumai ku luna kaufela. Mutu, yena ya bizwa Kamunu, u ipatezi mano a maswe, mi ka ona sibi sa hae ha si konwi ku taluswa. U bulaya lifolofolo, likokwani ni linyunywani mwa konela, zazi ni zazi u fukuza palo ya luna ka lilumo, silaha ni ze ñwi. Lu zielehile, ha lu zibi se lu ka eza kuli lu punyuhe. Ki foo lu taha ku muñ'a luna ya na ni mata fa halimw'a Mutu, kuli a mu kalimele, kapa a lu fe kwa ngana ye swana ni ya Kamunu.

MUATULI: Ni itumezi ka manzwi a Mutompehi Tau. Cwale ha ku na yo muñwi ya lata ku ekeza se siñwi fa teñi?

LINGOMBA: Bañali, sina ha ku bulezwi, ya lu swenya ki Mutu, Kamunu. Buanganu bwa hae bwa ku eza ze bulaya, bu fita kutwisiso ya luna. Bo yena u ikeza mulena wa luna ya s'a sepahali. H'a na tuso, u katelwa fela ki ku fela kwa luna. Ki foo, lwa kupa shangwe, ba lu talimele hande.

NOHA: Lu bua lu kuta-kutela nto i liñwi, mutu ki sisinyi, a atulwe, h'a swaneli ku pila mwa lifasi, haili

mo a palelwana ni luna kaufela. Lwa kupa ba lu talimele hande shangwe.

SULUI: Malen'a ka, luna Kamunu u lu tenela ka mukwa o sa konwi ku bulelwa. H'a fumana mutapi wa luna, u tisa lumonyi lwa mulilo, wa lu cisa kaufel'a luna. Mu hupule butuku bwa mulilo! Ka mukwa o cwalo lu pila mwa liangalilo leo.

MUATULI: Ni utwile hande pilaelo ya mina bakeñi sa mutu. Ki hande ha mu tahisize pilaelo yeo, kakuli misebezi ya mutu lwa i ziba ni luna. Kono ku na ni nto i liñwi ye ni tokwa ku mi buza, mi ni tokwa bupaki bwa yona. Kanti kiñi Mutu yo mu nyaza hakalo h'a kona ku pila ni limunanu ze cwale ka komu, nja ni ze ñwi ze kile za palelwana ni Mulena Tou kalenyana? Ni kupa likalabo za mina haiba mu kona, mi mu ziba se siñwi ka za bupilo bwa zona.

NGAMBELA TAU: Shangwe limunanu zeo ha lu koni ku ziba hande za bupilo bwa zona. Ha li funduka mwa Mundi-munene wa Mulena Tou, ne li si ka ipiha, za toba fela. Se ne si li nyemisize ha lu si zibi. Ka za bupilo bwa zona koo, ha ku na ya ziba, kono Nali muhulwan'a Komu h'a talusa, u li Komu u pila maswe hahulu koo, ku Mutu. U mwa bukoba bo butuna. Kuti bana ba hae, ba ipulaelwa fela, ba hoha makoloi, lilei ni mikolo ye kalelwa mwa naha. Bana ba hae ba banyinyani ha ba ci hande, kakuli komu wa hamwa, mabisi a ciswa ki bana ba

Kamunu. Seo si bonahaza kuli Kamunu a ki mulena
yo munde, ya lukela ku sebelezwa.

MUATULI: Mu se mu bulezi kuli ha mu koni ku paka
hande za limunanu, cwale he se si li teñi ki kuli lu li
lumele, li te kwanu ku t'o talusa mo ne li pilela ku
Mulena Tou, ni mo li pilela ku Mutu, pili lu si ka
fa katulo. Haili yena Kamunu, ha lu na ku mu biza,
lu ka t'o utwa fela bona balikani ba hae bao.

NGAMBELA TAU: Kana ku tokwahala kuli luna lu
siyale mo, kamba lu kutele kwa hae kuli lu te lu
tahelele ni bona?

MUATULI: Awa, ku kuta ha mu kuti kakuli kacenu le
manzibwana ha lu kopana, bo limunanu ba ta be
ba fitile. Hona cwale ni luma numwana ni kañolo
ka ka ya ku Kamunu, kuli a lukulule balikani ba hae.
Liñolo ki le.

“Ku Kamunu,

Lu kupa kuli u lukulule bana ba habo luna bo
Komu, Kaze ni ba bañwi ba ba sabezi ku wena kuli ba
tahe kwanu. U sike wa bilaela kuli mwendi ha ba na ku
kuta, awa, lu ta ba tokwa nakonyana ye kuswani fela.
Ha ku felile ku ambola ni bona, lu ta ba lukulula, mi
ba ta kutela ku wena.

Na Muatuli yo mutuna wa Mulena.”

KALULO YA 3

(Ku Bizwa Kwa Limunanu)

(Numwana a akufela kwa munzi wa Mulena Kamunu, a y'o mu fa liñolo le li zwa ku muatuli. Ha li balikwe, Mutu a yumbula numwana, mi a fa ba ba til'o bizwa, misaho. A ba lukulula. Manzibwana Kuta ha i kopana, ni bona ba kena mwa munzi; mi ba yelega mwa Kuta)

MUATULI: Lu itumezi ku mina bo Komu, Nja, Kaze, bo Kuhu ni Sipato, ha mu konile ku swala musipili wa sipundumukela cwana, mane ni ku t'o fita ka nako. Kono taba ye lu mi bizelize ki ye:

Mulena Tou hamoho ni batu ba hae ba bilaela, kakuli ha ba utwisisi mwa ba piliseza Mutu, yena mulen'a mina. Ba li u ba kataza ka bubulai ni butali bwa hae bo bu komokisa. Kono ha lu talima, ku fumanehile kuli hape mina bana ba Mulena Tou mu balehile ku yena, mi mu balehezi ku Mutu. Ki foo lu lakaza ku utwa ku mina mu se mu boni zamaiso ya malena ao a mabeli, kuli mu lu zibise ka za mibuso ya bona, hape mu lu taluseze mo mu tutezi.

Lu bata manzwi a mina cwale.

KOMU: Malen'a ka, ne ni zamaya ni subile hahulu ha

ni utwa kuli lwa bizwa kwanu kwa muleneñi, mi ka
niti ni fumana kuli, se lu bizelizwe ha si taba nyana,
ki tabatuna. Ha ni alaba puzo ni li: lu pilile nako
ye telele ku toho ya luna Mulena Tou, lu pilile ka
kozo, kono ni sin'o lemuha manyame-nyame a mutu,
yena Kamunu, na fumana kuli kanti mwa lifasi ha
ku na kozo ni ye kana. Na bata ka mikwa ye miñata
kuli ni fumane kozo, kono kwa pala. Kasamulaho na
fumana kuli mukwa wa ku fumana kozo, ki ku kozo
ku mutu. Ki ha ni nanuha, na ya ku yena, a ni sepisa
kuli u ta ni babalela ni ku ni uta. Ha ni felize silimo
ku yena, na fumana kuli ki mutu yo munde, mi ka
mukwa o cwalo na sitwa ku kutela ku muñ'a luna
Tou, ko ne ni tokwa kozo.

NJA: Na ne ni s'a sabi Kamunu hakakañi, kono muta
o muñwi ha ni kopana ni yena, a ni kupa ku ba
mulikan'a hae. Ha ni lumezi a ni isa kwa munzi
wa hae, a ni potisa ona, mi na u katelwa. Ha ni
funduka a li ku na: "Mulikan'a ka, inge mu pila ka
buñata hahulu mwa munzi wa mina, ha u lata ku
fumana ndao u te kwanu ku na, kakuli ni na ni naha
ni mubu o muñata." Ha ni se ni fitile kwa hae, na
fumana kuli bunde ki ku tuta, ha ni hupula kuli
kamusu lu ta ata hahulu. Ha ni se ni tutile, ni pilile
ni yena ku fitela cwale.

KAZE: Na shangwe, ni tute ni sa tuti, ni tutisizwe ki
muhulwan'a ka ngwe, bakeñi sa lifapahano ni yena.

Lu sin' o omana fa taba ye ñwi, a kala ku ni toya, mane a ba a ni fumbela kuli u ta ni bulaya. Ki ha ni tobela ku Mulena Kamunu, mi a ni amuhela ka tabo. Ne ni se ni otila ñoo, kono cwale ni nunile mi ni na ni tabo. Ha ku fitile nako lwa kala ku utwana ni muhulwan' a ka, a ni kupa kuli ni tute, kono ne ni se ni fumani ndao ye tuna, na hana, mi na mu fa mwan' a ka wa mweli sinono, kuli a y' o pila ni yena. Ni nako ye u teñi ku yena.

SIPATO: Shangwe, na ni mulikani yo mutuna wa kuhu.

Ibe he kuhu ha s' a ile, na lakaza ku mu latelela kuli lu y' o pila hamoho. Ha ni ambozi ni mutu a ni lumelela, mane ni nako ye lu sa ca buswa hamoho.

MUATULI: Ni itumezi ka manzwi a mina, kono ni sa buza komu, a, kiñi ha u si k' a kuta, Kamunu ha nz' a bulaya bana ba hao?

KOMU: Batili shangwe, kwa ku bulaya h' a ba bulayi, a kana a bulaya fokuñwi, kono ha ni koni ku kuta kakuli na ni ba pepa fela, ba babalelwa ki yena. Hape ni saba kuli ha ni ta kuta, Mutu u ta ni toya hahulu, mi u ta ni zuma ku fitela a ni feza ni lusika lwa ka.

MUATULI: Ki hande, ha ni koni ku mi liehisa, na mi lukulula mu kutele ku muñ' a mina. Cwale he kuli mu fapahane ni ba ba sa pila ku Mulena Tou, ni mi fa kuli mu si ke mwa ba ni mubala u limuñwi. Ka mukwa o cwalo bo Komu, bo Nja, bo Kaze, bo Kuhu,

bo Sipato ni ba bañwi ba ba ka kutela ku Kamunu,
ba ka fapahana ni ba ba siyala ku Mulena Tou, ka
mibala, ni ha mu li ba lusika lu luluñwi. Ki hande
mu zamaye ka kozo; Kamunu a lumele.

(Ba funduka mi ba kutela kwa hae ka tabo ye tuna)

KALULO YA 4

(Katulo, Ni Ku Fela Kwa Taba)

MUATULI: Bana ba ka, kaufela mu ikutwezi manzwi a bulezwi ki balikani ba mina, ba ba se ba yahile ni Mutu. Ba li ki mulena yo munde ya babalela ka tokomelo ba ba ipeya ku yena kaufela. Bumawe bu teñi ku Kamunu, mi bwa zibahala, kono ha bu lukeli ku mu zwisisa mwa lifasi. Ka taba ya mina ni ta mi atulela hande, kono ni ta kupa yo muñwi ni yo muñwi wa mina, kuli a ni taluseze s'a lata ku si fiwa kwa neku la mubala ni mukwa wa ku pila, ili ze a fumana kuli li ta kona ku mu tusa, ku sa fumanwa ka bubebe ki Mutu. A si kwa utwahala foo?

NGAMBELA TAU: Shangwe, ku ze bulezwi kaufela lu utwile. Lu utwile ni buikalabelo bwa Komu ni bahae, mi lu utwile ni manzwi a muñ'a luna kwa neku la katulo. Ku iketela luli ki nto ye nde, kono hape ne ni lakaza hahulu kuli ni luna lu abelwe kwa ngana ni mano a Mutu.

MUATULI: Ni itumezi, kono ha ni koni ku mi fa se siñwi ku ze li za Kamunu, kakuli yena Kamunu h'a yo. Hape mwa ziba hande kuli mina mu ba bañata hahulu, mi ha mu ka fiwa kwa ngana ya Kamunu, mu ta mu kopanela ni ku mu bulaya, kanti sina ha ni se ni bulezi; Kamunu lu sa mu latiseza ku pila mwa

lifasi hamoho ni mina. Taba ye ñwi ye ni saba ki kuli ha mu na ku kona ku nwela mwa sinwelo seo Kamunu a nwela ku sona. Bana ba hae ha ba pepwa ba nga silimo ba s'a zamayi, ku zwa foo, ni ha ba y'o zamaya ba nga lilimo ze ñata ba s'a koni ku itamulela ni hanyinyani. Ka mukwa o cwalo Kamunu u mwa tolongo ye tuna ya ku babalela bana ba hae. Cwale ha mu ta itumelela cwalo, ni mina ni ta mi fa mano a swana ni a hae.

KUBU: Moo ku tata, na ha ni koni ku pila cwalo, ni lata ku ba ni bana ba ba zamaya muta ba pepwa. Zeo za butali bwa Kamunu, ha ni na taba ni zona.

"Ni na, ni na."

(Ku alaba buñata bo bu bata tukuluho)

MUATULI: Ha ku na ze ñata ze ni ta mi bulelela hape, ki foo ni mi fa sibaka sa ku keta.

NGAMBELA TAU: Na ni kupa ku ba ni mata ni meno ni manala a buhali, ni meto a bona busihu, kuli ni bulaye Kamunu, ni ku mu ca fo ni ka mu katanela kaufela.

LINGOMBA: Ku na ha ni fiwa sibaka sa ku iketela, ne ni ta keta mata a ku kona ku bulaya se si ni lwanisa kaufela, kono hape ni fumana kuli mwendi bunde ki ha ni ka fiwa mafufa, ili kuli ni ipilele mwa mbyu-mbyulu ni ha lico za ka li fumanwa fa fasi. Ni kupa mulomo o buhali kuli ni kone ku itamulela kwa lila za ka.

LUONGOLO: Na ni toile ku kitima, ki foo ni kupa mata a ku kona ku ikungela mubala o ni fumana kaufela. Hape ni kupa ku fiwa meto a bona kwa pili, kwa mulaho ni kwa matuko ka nako i liñwi, kuli ha ni bona Mutu ni fetuhe sina bucwañi, matali kapa mubu o ni li ku ona, a si ke a ni bona.

NZI: Na ni kupa ku fiwa mafufa ni ku nga ze maswe kaufela ku li isa mwa lico za Kamunu, kuli ni mu tahiseze matuku mi a shwe.

KUBU: Shangwe, na ni kupa mata a ku pila mwa mezi ni fa likamba, kakuli ni toile hahulu mulilo o fumanwa ku Mutu. Ni sin' o ca lico fa likamba ni ta ipatanga mwa mezi. Hape ni kupa meno a buhali, a ku bulaisa Kamunu.

NOHA: Na ni kupa ku ba ni meno a buhali a na ni sifanu, kuli muta ni luma Kamunu, a shwe.

(Cwalo, cwalo, kaufela za iketela)

MUATULI: Kaufel' a mina mu ta fiwa zeo mu li kupile, mi he sina ha mu til' o yemela ba bañwi, yo muñwi ni yo muñwi ku ba ba kwa hae, u ta fiwa mata a ketilwe ki wa lusika lwa habo ya tile kwanu. Ba ba lata lubilo, ku pila mwa mezi, fa likamba, mwa mbyu-mbyulu kapa mwa mubu, bat ta fiwa cwalo. Ni ha kuli cwalo, mu si ke mwa sepa kuli mu lukuluhelezi luli kwa mata a Mutu. Hape ku mina ya ka lata ku ya ku Mutu, a te a ye ka ku lumelelana ni yena. Ki

hande mu zamaye hande. Mu lwalele muñ'a mina
Tou liñolo le.

“Ku Mulena Tou,
Muteleli yo mutuna,

Ni boni liñolo la hao, ni bana ba hao. Ni talimile
taba ya mina, mi katulo i bile ye iketezwi ki bana ba hao.
Mu ta pila cwalo hamoho ni Kamunu sina ha ne mu
nze mu pila, mi ni sepa kuli ku iketela kwa mina ku ta
mi fa kozonyana, ni ha i sa likani ni ye ne mu bata luli.

U lumele hande ni bana ba hao.

Na Muatuli yo mutuna wa Mulena.”

*(Ki ona mafelelezo a taba ye, ye lu kakany-
eza ka mo lifolofolo, lihahabi ni linyunywani,
li fumanesi mibala ni mikwa ye li kona ku
ipata ka yona ku mutu)*

UNIVERSITY OF LONDON PRESS LTD

Warwick Square, London, E.C.4

in association with

THE NORTHERN RHODESIA AND NYASALAND
PUBLICATIONS BUREAU

UNIVERSITY LIBRARY

PL
8018
F50